

Onderzoeksverslag Fioretti College

Keuzewerktijd (kwt) in het tweede leerjaar van het Fioretti College

Samenvatting

In het kader van de Academische School hebben wij een onderzoek gedaan naar keuzewerktijd in het tweede leerjaar van het Fioretti College, een vmbo-school. Dit onderzoek beoogde een tweeledig doel. Allereerst diende het natuurlijk de ontwikkeling van de school. Daarnaast speelde de persoonlijke ontwikkeling van de onderzoekers een belangrijke rol. Eén van de belangrijkste doelstellingen van de Academische School is het binnen de school brengen van een kritische en onderzoekende houding bij het personeel.

De centrale onderzoeksvraag in ons onderzoek was: "Hoe moet het kwt-uur in kernteam 2 ingevuld worden, wil het voldoen aan de doelstellingen?" Allereerst is de informatievoorziening rondom deze doelstellingen van kwt onderzocht. Daarnaast is nagegaan in hoeverre twee doelstellingen van kwt, adaptiviteit en bijspijkeren, terugkomen in de huidige kwt-uren binnen kernteam 2.

Slechts een klein deel van de docenten bleek op de hoogte te zijn van de doelstellingen van kwt. De meeste docenten waren ook niet of nauwelijks geïnformeerd hierover. Bij adaptiviteit bleken de problemen te liggen rond de begeleiding van leerlingen bij de gegeven keuzevrijheid. Bij de bijspijkermogelijkheid bleek er geen gericht programma of een vorm van aansturing te zijn. De leerling moest zelf naar de leerkracht komen om hulp te vragen bij zijn beperking of achterstand. De adviezen die zijn af te leiden uit dit onderzoek, zijn dat meer structuur en begeleiding binnen de kwt-uren moeten worden aangebracht en dat gerichte programma's voor het wegwerken van de achterstanden ontwikkeld dienen te worden.

De Academische School.

De Academische School is een pilot, van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), met als doel opleiding en innovatie te koppelen aan onderzoek en ontwikkeling. Dat wil zeggen dat docenten en studenten (lio's) in samenwerking met elkaar onderzoek gaan doen in de school, ter ontwikkeling en innovatie van de school en gelijktijdig ook zichzelf ontwikkelen en opleiden. Scholen konden zich aanmelden voor deze pilot. Ons Middelbaar Onderwijs (OMO) heeft besloten om de pilot toe te wijzen aan drie van haar scholen, te weten: Pleincollege Eckart te Eindhoven, het Zwijsen College te Veghel en het Fioretti College te Veghel. Alle OMO scholen werden begeleid door onderzoeksbegeleiders van de Radboud universiteit. Deze verzorgden een aantal informatieve bijeenkomsten over de theoretische basis van het onderzoek en over een aantal praktische onderzoeksmethodes. Daarnaast ondersteunden zij de onderzoekers bij het verwerken van de resultaten.

De academische school moet leiden tot een school met personeel in dienst dat een onderzoekende houding aanneemt en gedreven zal zijn tot innovatie en ontwikkeling van de school. De docent gaat kritisch kijken naar zichzelf en processen in de school, ziet waar eventueel verbeteringen nodig zijn en gaat dit onderzoeken. In de Academische School zullen daarom ook vaak onderzoeken uitgevoerd worden die op de eigen school en werkomgeving gericht zijn.

Naar aanleiding van eigen ervaringen is in dit onderzoek gekozen voor keuze werktijd als onderwerp voor het onderzoek. Keuze werktijd (kwt) is een aantal

ingeroosterde uren in de week waar de leerling zelfstandig invulling aan kan geven, door zelf te bepalen waar en van wie zij les hebben en wat zij in die les gaan doen. Kwt is in de ogen van de onderzoekers onduidelijk geformuleerd binnen het Fioretti college en heeft geen eenduidige aanpak. Vele docenten hechten verschillende betekenissen aan het begrip kwt en geven daardoor ook op veel verschillende manieren invulling aan kwt-uren. Hierdoor lijken de vooraf vastgestelde doelen van kwt uit het oog verloren. Uit enkele gesprekken met collega's blijkt dat ook hun ervaringen wisselend zijn. Gebaseerd op deze gesprekken in de wandelgangen en eigen ervaring werd gekozen om kwt verder te onderzoeken om te komen tot een plan voor kwt binnen het Fioretti college.

Keuzewerktijd.

Het keuzewerktijdduur (kwt-uur) is een concept afkomstig uit het Montessori onderwijs. Met de komst van het "studiehuis" in het HAVO en VWO deed kwt ook hier haar intrede. Het idee van kwt-uren, het zelfstandig inrichten van lessuren door leerlingen, past binnen de doelstellingen van het studiehuis; de leerling leert op een *zelfstandige en verantwoordelijke* manier om te gaan met de door de school beschikbaar gestelde ruimtes en tijd. Daarbij zal de leerling eigenaar worden van zijn eigen leerproces en zelf kunnen bepalen wanneer hij hulp nodig heeft, of in welke stof hij extra geïnteresseerd is. In het kader van het nieuwe leren maakte kwt ook de overstap naar het VMBO.

In het schooljaar 2002/03 deed kwt zijn intrede op het Fioretti College. In eerste instantie werd keuzewerktijd in de 1^e klas ingevoerd. Een jaar later begon ook de 2^e klas met zijn eigen invulling van kwt. Kernteam 2, dat is de groep docenten die les geven in het 2^e jaar, stelde zelf de volgende doelen op voor kwt in het 2^e leerjaar.

- Mogelijkheid om bij te spijkeren
- Adaptiviteit (leren om keuzes te maken)
- De leerling leert plannen
- Accentverlegging van inhoud naar proces.
- Bevorderen van de zelfverantwoordelijkheid
- Leren zelfstandig te werken (autonomie bevorderen)
- Mogelijkheid voor samenwerken/groepswork

Het lesrooster ging mede hiervoor van 50 min naar 40 min. Met de gewonnen tijd konden onder andere 4 kwt –uren in de week ingebouwd worden. Leerlingen schrijven zich digitaal in voor vakken, groepswork of computergebruik. De leerling schrijft zich een week van tevoren in. Tijdens kwt dient de leerling zelf werk bij zich te hebben en zelfstandig te gaan werken. De docent fungeert daar slechts als begeleider en vraagbaak.

Onderzoeksvraag

Nadat het onderzoeksonderwerp was gekozen, was de volgende stap om een geschikte onderzoeksvraag met deelvragen te formuleren. Bij het formuleren van deze vragen is rekening gehouden met enkele belangrijke criteria: de omvang van de (deel)vraag en de meetbaarheid.

Wat betreft de omvang van de vragen is het van belang, dat je van tevoren nagaat, of jouw vraag niet te uitgebreid is. Probeer per vraag slechts één onderwerp aan te halen.

Bij het criterium “meetbaarheid” vraag je jezelf af, of de vraag die je stelt te onderzoeken is, op welke manier je informatie kan verzamelen en of informatie die je binnenkrijgt, ook bruikbaar en verwerkbaar is.

Na het kritisch bekijken van deze criteria zijn we tot de volgende vragen gekomen:

De centrale onderzoeksvraag is:

“Hoe moet het keuzewerktijduur in kernteam 2 worden ingevuld, wil het voldoen aan de doelstellingen?”

Mede in verband met de haalbaarheid en overzichtelijkheid van het onderzoek, hebben wij het aantal te onderzoeken doelstellingen beperkt tot de twee belangrijkste, namelijk adaptiviteit en bijspijkeren.

Deelvragen:

1. Welke visie hebben de docenten op keuzewerktijd m.b.t. adaptiviteit?
2. Welke visie hebben de docenten op keuzewerktijd m.b.t. bijspijkeren?
3. Welke conclusies zijn te trekken uit de visies van de docenten?
4. Welke aanpassingen m.b.t. adaptiviteit en/of bijspijkeren zijn noodzakelijk, wil het keuzewerktijduur voldoen aan de doelstellingen?

Je probeert te visualiseren, hoe het onderzoek zal gaan verlopen. In deze fase werd er veel van gedachten gewisseld over allerlei vragen aangaande het onderzoek. Bijvoorbeeld: hoe is de situatie nu? Zijn er alternatieven? Wie moeten we bij het onderzoek betrekken? Wat zijn precies de knelpunten? Hoe krijgen we antwoord op bovenstaande vragen? Hoe ga je aanpassingen/verbeteringen invoeren? Doe je dat cyclisch, of wil je in een keer naar de gewenste situatie?

Methode:

De situatie zoals we die nu aantreffen in de keuzewerktijduren, moet worden getoetst aan de doelstellingen, die men bij de invoering van KWT voor ogen heeft gehad. Hiervoor gebruiken we vragenlijsten die we afnemen bij de kwt-docenten van kernteam 2. Vervolgens kijken we naar mogelijke verbeteringen.

Docentenquête

In de enquête waren onze vragen gericht op de informatievoorziening rond om kwt, de mate van adaptiviteit en de mogelijkheid tot bijspijkeren. Dit om te zien welke doelstellingen bekend zijn bij de docenten en hoe zij hierover geïnformeerd zijn. Daarnaast hebben we gekeken naar de mate waarin de doelstellingen terug te zien waren in de les. Daarnaast bood de enquête docenten de mogelijkheid om zelf adviezen te geven met betrekking tot kwt. Na zorgvuldig een enquête opgezet te hebben zijn we begonnen om de enquête te coderen. We hebben zowel de vragen als de antwoorden erop gecodeerd en in verschillende categorieën ondergebracht, zodat de resultaten in een duidelijke grafiek afgebeeld konden worden. Op basis van deze grafieken was het gemakkelijk om opvallende resultaten waar te nemen. Daarnaast gaven docenten in de enquête veel adviezen die later meegenomen konden worden in onze aanbevelingen.

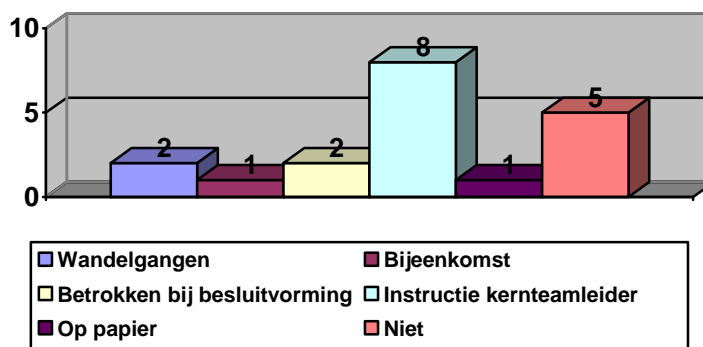
Na het verwerken van de informatie konden we dan eindelijk conclusies gaan trekken om vervolgens met een advies aan het kernteam te komen dat hen zal helpen kwt zo effectief mogelijk aan te kunnen bieden en te laten verlopen.

Resultaten

De resultaten kunnen onderverdeeld worden in drie thema's: "Informatievoorziening, adaptiviteit en bijspijkermogelijkheid".

Op het gebied van de informatievoorziening viel op dat slechts een kwart van de ondervraagden op de hoogte was van adaptiviteit als doelstelling voor kwt. Daarentegen was driekwart van de ondervraagden wel op de hoogte van de bijspijkermogelijkheid als doelstelling voor kwt. Zoals te zien is in figuur 1 zijn de docenten op veel verschillende manieren geïnformeerd over de doelstellingen van kwt en een groot deel van de gevraagde docenten is überhaupt niet geïnformeerd over hoe kwt ingevuld moet worden.

Figuur 1: "Op welke manier bent u geïnformeerd over de doelstellingen van kwt?"

Bij adaptiviteit als doelstelling viel op dat een groot deel, 13 van de 20, docenten op de hoogte is van de definitie van adaptief onderwijs. Adaptief onderwijs is onderwijs dat aansluit bij de vraag en leerstijlen van de leerlingen en voldoet aan een drietal basisbehoeften van leerlingen: relatie, competentie en autonomie. Onder de basisbehoefte 'relatie' wordt verstaan dat leerlingen zich geaccepteerd weten, ze erbij horen, ze het gevoel hebben welkom te zijn, ze zich veilig voelen. Onder de basisbehoefte 'competentie' wordt verstaan dat leerlingen ontdekken dat ze de taken die ze moeten doen, aankunnen; dat ze ontdekken dat ze steeds meer aankunnen. Onder de basisbehoefte 'autonomie' wordt verstaan dat ze weten dat ze (in elk geval voor een deel) hun leergedrag zelf kunnen sturen.

Ongeveer de helft van de ondervraagde docenten gaf aan dat de eigen kwt-lessen adaptief van aard waren. Zij gaven echter keuzevrijheid aan als argument hiervoor, dit sluit niet aan bij de door hun gegeven definitie omdat je deze keuzevrijheid wel moet begeleiden. Daarnaast zijn er veel suggesties gegeven ter verbetering van de adaptiviteit van kwt. Suggesties waren onder ander, meer materialen beschikbaar stellen die passen bij verschillende leerlingen. Verder werd het idee gebracht de leerling te laten kiezen uit werkvormen die aansluiten bij de eigen leerstijl in plaats van dat deze alleen door de docent gekozen worden. Daarnaast wilde enkele docenten ook meer structuur zien om de keuzevrijheid beter te begeleiden en hierop

te reflecteren. Leerlingen zien daardoor eerder hun leerproces en dat bevordert de basisbehoefte competentie.

Opvallende resultaten bij het bijspijkeren zijn dat hoe wel een groot deel van de docenten wel op de hoogte is van bijspijkeren als doelstelling van kwt dat slechts 42% van de ondervraagden aangeeft dat leerlingen aan het bijspijkeren zijn tijdens hun kwt-uren.

Ook voor het verbeteren van bijspijkeren zijn door de docenten veel suggesties toegevoegd. Eén van de suggesties was om werkschema's voor leerlingen op te zetten om een bepaald kernprobleem op te lossen, zodat zij niet doelloos bijspijkeren. Een andere idee was om verdiepingsstof aan te bieden op onderdelen bij vakken waar vaak uitvallers zijn. Hierdoor kunnen de docenten gericht een probleem aanpakken en hoeven alleen dat onderdeel extra te begeleiden dat onvoldoende is.

Conclusies

Op basis van de resultaten hebben we een aantal conclusies kunnen trekken. We zullen enkele van deze conclusies bespreken. Dit wederom aan de hand van: "informatievoorziening, adaptiviteit en de bijspijkermogelijkheid".

We kunnen concluderen dat de informatievoorziening met betrekking tot kwt verbeterd kan worden. Er is geen eenduidige manier van informeren en niet iedereen is op de hoogte van alle doelstellingen. Een groot deel van de docenten ziet het kwt uur als een bijspijkermogelijkheid. Een andere belangrijke doelstelling van kwt, adaptiviteit, is nog vrij onbekend onder docenten, een overgrote meerderheid is zich hier niet van bewust. Het deel dat wel aangeeft dat hun lessen adaptief zijn verantwoordt dat grotendeels door aan te geven dat zij keuzevrijheid bieden terwijl dit niet overeenkomt met de definitie van adaptiviteit, die ook aangeeft dat dit op een verantwoordelijke manier moet gebeuren.

Ondanks dat bijspijkeren als doelstelling bekend is geeft meer dan de helft van de docenten aan dat dit niet in zijn of haar les gebeurt.

Adviezen

Met onze resultaten en conclusies zijn we tot een aantal adviezen gekomen. We zullen slechts de adviezen geven die op basis van de bovenstaande conclusies zijn geformuleerd.

De doelstellingen van kwt op het Fioretti bleken sinds de invoering niet meer te zijn aangepast en waren moeilijk opvraagbaar. Ten aanzien van de informatievoorziening stellen wij daarom voor een eenduidige lijst van doelstellingen voor kwt-uren aan te houden. Hiervoor kunnen de oude doelstellingen gebruikt worden of er kan voor gekozen worden om nieuwe doelstellingen te formuleren. Deze dienen elk jaar opnieuw met alle betrokken docenten besproken te worden, zodat eventuele wijzigingen meegenomen kunnen worden en tegelijk nieuwe docenten hierover geïnformeerd kunnen worden. Deze lijst moet op elk moment voor iedereen opvraagbaar zijn.

Om de adaptiviteit van kwt te verbeteren kregen wij verschillende suggesties van docenten. Een veelgehoord advies was om een kader te bieden aan de keuzevrijheid van de leerlingen. Aan de ene kant dienen ze keuzevrijheid te hebben en aan de andere kant dient de verantwoordelijkheid die hierbij hoort ook aangeleerd te worden. Het kader bieden kan bijvoorbeeld door middel van vooraf bekende lesprogramma's waarbij leerlingen kiezen uit verschillende vaste trajecten gespreid over meerdere kwt-uren. Zo kan hij of zij zelf bepalen welke trajecten hij kiest aansluitend bij eigen interesse of leerdoelen.

In plaats van vaste trajecten kan er ook gekozen worden voor het aanbieden van verschillende keuzematerialen binnen een kwt-uur. Om de verantwoordelijkheid te vergroten dient er een reflectie te komen met de leerling over zijn of haar keuzes hierin. Waarom maakt de leerling de keuze voor het bezoeken van een bepaald kwt uur of traject en kan hij of zij zich daar ook voor verantwoorden. Om het proces van reflectie te vergemakkelijken is het een mogelijkheid om de leerling meerdere kwt-uren bij eenzelfde docent te zetten, om het leerproces transparanter te maken. Een leerling en zijn docent zien zo namelijk of de gemaakte keuzes van een leerling effect hebben.

De adviezen op het gebied van de bijspijkermogelijkheid vallen deels samen met die van de adaptiviteit. Zo kan er een bijspijkerprogramma gemaakt worden voor een bepaald onderwerp van een bepaald vak hier kunnen leerlingen dan voor kiezen wanneer dit aansluit bij hun leerdoelen of interesse. Zo verhoog je de adaptiviteit en laat je een leerling gericht aan een onderwerp werken. De leerling kan namelijk zelf gericht kiezen op welk deel hij wil bijspijkeren. Dit loopt al op het Fioretti college voor grammatica bij het vak Nederlands. Je kunt een dergelijk bijspijkerprogramma verplicht maken voor leerlingen die op een bepaald onderdeel slecht scoren, onderdelen kunnen bijvoorbeeld zijn grammatica, rekenen met procenten enz. Om ervoor te zorgen dat een docent de leerling vaker ziet en kan terugkomen op een probleem dat tijdens een eerdere kwt besproken is, kan ook voor het bijspijkeren ervoor gekozen worden om een leerling vaker bij een bepaalde docent te zetten. De docent zal dan een beter beeld van de ontwikkeling van een leerling hebben en hier dus ook beter op kunnen inspringen.

Naast vaste klassikale bijspijkertrajecten kan gekozen worden voor leerling-gebonden opdrachten. Een leerling wordt dan niet in een les bijgespijkerd maar krijgt een persoonlijke opdracht. Deze kunnen per onderwerp beschikbaar zijn. Voor elk vak zijn immers wel struikelblokken aan te wijzen die eventueel door een persoonlijke opdracht overwonnen kunnen worden, bijvoorbeeld procent berekenen bij wiskunde en economie. Deze persoonlijke opdrachten kunnen door de vakdocent of door de kwt docent gemaakt worden afgestemd op het niveau van de leerling. Deze leerling krijgt dan een individuele opdracht (of lesprogramma) voor kwt waarmee de achterstand verholpen kan worden.

Resultaat voor onze persoonlijke ontwikkeling.

Het onderzoek heeft ons, als onderzoekers, een aantal belangrijke leermomenten opgeleverd. Naast de gedegen theoretische onderbouwing van het onderzoek, hebben we kennis genomen van een aantal praktische onderzoeksmethoden met elk hun voor- en nadelen. Vooral de factor tijd heeft veel invloed gehad op ons onderzoek. Zaken als het vaststellen van de onderzoeksvraag, het vaststellen van de onderzoeksopbouw en het bedenken van goede vragen voor een enquête, kosten erg veel tijd. Je moet constant in je achterhoofd houden wat je nou precies wilt onderzoeken. Ook moet je er opletten of een vraag niet voor meerdere interpretaties vatbaar is. Dit zou immers tot waardeloze informatie kunnen leiden. Ondanks dat het

veel tijd gekost heeft, geven deze zaken uiteindelijk wel een dieper inzicht in je eigen onderzoek, daarom is het zeker de tijd die je hierin investeert waard. Bij het verzamelen en coderen van de informatie kwam ook een zeer belangrijk onderdeel van het onderzoek naar voren. En dat is dat je je eigen objectiviteit moet bewaken. Als docent heb je vaak toch een eigen visie op bepaalde zaken, deze dien je uit het onderzoek te houden.

Daarnaast is het informeren van het onderzoeksgebied een punt van bijzondere aandacht. Al snel wordt een onderzoek uitgelegd als het leveren van kritiek op de bestaande situatie. Dit zorgde ervoor dat we ons een aantal momenten moesten verdedigen tegenover leidinggevenden. Dit belette ons af en toe om vrijuit te kunnen onderzoeken.

Ten slotte hebben we het samenwerken aan een gemeenschappelijk doel als leerzaam, en vooral ook als plezierig ervaren. Het was zeer leerzaam om als een meer ervaren docent te werken met studenten en andersom. Beide hebben verschillende achtergronden en deze moeten samen komen tot één manier van werken.

Literatuurlijst

Baarda, D.B., de Goede, M.P.M. & van der Meer-Middelburg, A.G.E. (1996) *Basisboek Open interviews: Praktische handleiding voor het voorbereiden en afnemen van open interviews* Groningen: Stenfert Kroese

Baarda, D.B., de Goede, M.P.M. & Kalmijn, M. (2000) *Basisboek Enquêteren en gestructureerd interviewen: Praktische handleiding voor het maken van een vragenlijst en het voorbereiden en afnemen van gestructureerde interviews* Groningen: Wolters Noordhof

Baarda, D.B., de Goede, M.P.M. & Teunissen, J. (2001) *Basisboek Kwalitatief onderzoek: Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* Groningen: Stenfert Kroese

Dana, N.F., & Silva, D.Y. (2003). *The reflective educator's guide to classroom research. Learning to teach and teaching to learn through practitioner's research.* Corwin press: Thousand Oaks.

Mertler, C.A. (2005). *Action Research. Teachers as researchers in the classroom.* Sage publications: Thousand Oaks.

Peet, A.A.J. van, Wittenboer, G.L.H. van den & Hox, J.J (1995) *Toegepaste statistiek Beschrijvende technieken* Groningen: Wolters Noordhoff

Peet, A.A.J. van, Wittenboer, G.L.H. van den & Hox, J.J (1997) *Toegepaste statistiek Inductieve technieken* Groningen: Wolters Noordhoff

Ponte, P. (2002). *Onderwijs van eigen makelij. Procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen.* Uitgeverij Nelissen: Soest.

Sagor, R. (2005). *The action research guidebook. A four-step process for educators and school teams.* Corwin press: Thousand Oaks.

Ackermann, Osseweijer, Schmidt & van der Molen (2007). *Zelf leren schrijven.*